

Boekbesprekingen

E. Nicholls: *Endodontics*. 360 pag., 307 afb., 2e druk. John Wright & Sons Ltd., Bristol 1977.

In de aflevering van augustus-september 1967 van dit tijdschrift bespraken wij de eerste uitgave van bovenvermeld boek. Het lijkt echter zeker gerechtvaardigd om ook aan de tweede druk aandacht te schenken, niet alleen omdat de tweede uitgave op vele onderdelen sterk is verbeterd, maar ook omdat de vergelijking van de twee drukken een idee geeft van hetgeen in de afgelopen 10 jaar in de endodontie is veranderd. Zo is de hollow-tube theorie obsoleet geworden, is vastgesteld dat apicale kysten dikwijls genezen na conservatieve behandeling, heeft de chirurgische behandeling bij necrotische pulpa en onvolgroeide apex plaats moeten maken voor de apexificatie-methode, is de step-back-methode voor de wortelkanaalpreparatie gemeen goed geworden en zijn de bedenkingen tegen de zilverstiftvulling toegenomen. Behalve aan de zojuist genoemde onderwerpen, besteedde de schrijver in deze tweede druk nu onder andere ook aandacht aan de discussie omtrent de bacteriologische controle, aan de elektrische lengte-bepaling, aan het beruchte vierde wortelkanaal van bovenmolaren en aan amalgaam als wortelkanaalvulmateriaal.

Bewondering verdient de uitvoerige en zorgvuldig gekozen literatuurverwijzing aan het einde van elk hoofdstuk. Helaas zijn daarentegen vele illustraties, zowel wat de informatie als de kwaliteit van de uitvoering betreft, ver onder de maat. Opvallend is de soms volstrekt onjuiste weergave van de morfologie der gebits-elementen. Een positieve waardering verdient echter het uitvoerige register aan het einde van het boek. Al met al kan deze tweede druk van Nicholls' boek zeker worden aanbevolen aan degene, die zich vertrouwd wil maken met de hedendaagse methoden en inzichten en de praktische aspecten van de endodontologie.

P. R. Wesselink
S. K. Thoden van Velzen

G. Boering: *Gebitsextractie*. 432 pag. Stafleu & Tholen B.V., Leiden 1976. Prijs f 129,50; voor studenten f 101,00.

In 1976 verscheen voor de eerste maal de gebonden uitgave van de 'extractieklapper' van Boering, die al vele jaren, eerst alleen in Groningen, maar later ook aan andere universitaire tandheelkundige opleidingen, een onmisbare hulp bleek voor het doceren van de extractieleer. Er is met de onderhavige uitgave dan ook vol-

daan aan een reeds veelvuldig geuite wens.

De auteur geeft in zijn inleiding al aan hoe belangrijk de gehele problematiek van de extractie van de gebitselementen is voor de tandarts-algemeen-practicus, daar dit nog altijd één van de voornaamste operatieve ingrepen is in de algemene tandheelkundige praktijk.

Het boek begint met een zorgvuldige uiteenzetting betreffende indicatie en contra-indicatie van de gebitsextractie, waarna zeer uitgebreid wordt ingegaan op het instrumentarium en het gebruik hiervan bij alle elementen afzonderlijk.

Het geheel is voorzien van vele illustraties welke de verschillende extractie- en hechttechnieken duidelijk weergeven. Ook aan de behandeling van complicaties en het uitvoeren van kleine chirurgische ingrepen wordt ruime aandacht besteed.

In het hoofdstuk 'Nabloedingen' wordt behalve van de mogelijke oorzaken en de verschillende behandelingen hiervan, ook een volledig overzicht gegeven van het schema van de bloedstolling en de fibrinolyse en tevens van alle aangeboren en verworven stollingsstoornissen.

Bij de algemene opmerkingen van het hoofdstuk over de gebitsextractie onder algehele anesthesie, gaat de auteur in op de situatie die in ons land is ontstaan, ten gevolge van de zeer beperkte mogelijkheden (tot deze behandeling) en de toch steeds toenemende vraag. Dit moge blijken uit het nog steeds functioneren van sommige narcose-instituten ten behoeve van de totale extractie en vervaardiging van de volledige directe prothese. Daar een oplossing voor dit probleem nog lang niet overal in den lande is gevonden, wordt uitgezien naar de ontwikkeling van die sedativa, die zonder bijwerkingen, door de tandarts kunnen worden toegediend en een volledige anesthesie overbodig maken.

Na een hoofdstuk over de vormen van lokale anesthesie met betrekking tot de tandheelkunde en de behandeling van enige lokale anaesthetica en de techniek van hun toediening, volgt het deel over de medicamenteuze therapie. Dit is ook opgenomen in het onlangs verschenen boek 'Het geneesmiddel in de tandheelkunde', dat is uitgegeven onder redactie van Boering, Meijer en Ariëns, evenals het overzicht van de acute noodsituaties, welke kunnen optreden tijdens de gebitsextractie, en de behandeling hiervan, voorzover deze moet worden uitgevoerd door de tandarts. Mede gezien de zeer uitgebreide en zorgvuldige wijze waarop dit werk is geschreven, is het niet alleen een onmisbaar studieboek voor de tandheelkundige student, maar tevens een goed naslag-

werk voor de tandarts-algemeen-practicus en de tandarts-specialist.

F. R. Belger

Imagines demonstradae. 76 tab., 230 afb. Buch- und Zeitschriften-Verlag 'Die Quittessenz', Berlin, Chigago, Rio de Janeiro und Tokio 1978. Prijs DM 240,—.

Zoals de titel reeds aangeeft bestaat dit boek uit een lange reeks van afbeeldingen, die betrekking hebben op het gehele gebied van de tandheelkunde: 76 bladzijden van kloek formaat (23 × 33), gevat in een ringband en geheel uitgevoerd in een geplastificeerd materiaal, vol buitengewoon fraaie kleurenfoto's op een zwarte ondergrond. De opzet is de tandarts en zijn medewerkers een middel in handen te geven om de patiënt visueel duidelijk te maken wat bij een voorlichtend gesprek bedoeld wordt. De uitgever is door het bereidwillig ter beschikking stellen van een omvangrijk fotomateriaal van verschillende herkomst, in staat geweest een goede keuze te maken van plm. 250 afbeeldingen en heeft in een apart boekje de bijbehorende onderschriften toegevoegd. Een alleszins aanbevelingswaardige ondersteuning voor het verkrijgen van een goed begrip voor de tandarts en zijn werkzaamheden.

L. J. A. van Schijndel

E. Körber: *Die zahnärztlich-prothetische Versorgung des älteren Menschen*. 176 pag. Carl. Hanser Verlag, München, Wien 1978. Prijs 26,— DM.

Het boekje bevat een 10-tal voordrachten die ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Deutsche Gesellschaft für Prothetik und Werkstoffkunde in 1976 in Berlijn werden gehouden. In deze voordrachten worden vele facetten van de prothetische verzorging van de op leeftijd gekomen mens belicht. Onderwerpen als: veranderingen in de mondholte bij het ouder worden, het beleven van tandverlies en adaptatieproblemen ontbreken dan ook niet. Wellicht door de manier waarop de inhoud is samengesteld, maakt het werkje een 'brokkelige' indruk. Op het centrale thema wordt op verschillende manieren ingegaan zij het nergens echt diep. Voor hen die in dit onderwerp zijn geïnteresseerd bieden vakbladen een veel betere entree.

A. C. M. van de Poel

S. Gelbier en Margaret A. H. Copley: *Handbook for dental surgery assistants and other ancillary workers*. 2e druk, 244

pag., 48 afb. John Wright & Sons Ltd, Bristol 1977.

Het verstrekken van een niet te omvangrijke en goed leesbare systematische samenvatting van de kennis die voor tandartsassistenten en vergelijkbare medewerkers in de tandheelkundige gezondheidszorg voldoende moet worden geacht, is geen eenvoudige zaak. De keuze en de beoordeling van de op te nemen stof vereist een goede begrip voor de inhoudelijke kant van het betrokken werkgebied. Ten aanzien van deze criteria mag worden gezegd dat dit werkje in grote lijnen goed voldoet. Het is ten aanzien van de recente ontwikkelingen bijgewerkt. Het twee-cijfer-systeem voor het benoemen van de gebitselementen wordt echter niet vermeld.

Ongeveer dertig procent van de inhoud wordt ingenomen door onderwerpen die tot de basisvakken van de tandheelkunde behoren. De keuze en de vereenvoudiging van de stof maakt een weloverwogen indruk. Dan volgen hoofdstukken die handelen over het typische takenpakket van een tandartsassistente in een moderne (groeps)praktijk. Er wordt naar gestreeft een goed begrip te wekken voor de zeer gevarieerde werkinhoud van een goed gedifferentieerde praktijk.

Afgezien van typische op de Engelse situatie gestoeld feitenmateriaal, als wetgeving en organisatie van de gezondheidszorg, lijkt dit werkje ook voor Nederlandse lezers belangwekkende leesstof. Het wordt besloten met een verklarende woordenlijst en 10 bladzijden trefwoorden.

L. J. A. van Schijndel

E. Frölich en E. Körber: *Die prothetische Versorgung des Lückengebisses*. 159 pag. Carl Hanser Verlag, München, Wien 1977.

De indicatiestelling bij de patiënt met een min of meer sterk gemutileerd gebit, levert vaak grote moeilijkheden op. Dit hangt nauw samen met de sterk controversiële standpunten die in dit opzicht bestaan. De auteurs van dit boek bespreken het onderwerp van de 'planning' van de voorbehandeling van het kauwstelsel en de partiële prothese, waarbij zij niet alleen gecompliceerde en (dus) kostbare oplossingen buiten beschouwing hebben gelaten, doch zich veelal beperken tot meer algemene richtlijnen. Ook zijn zij afgestapt van het vaak gebezigde principe der meeste handboeken het behandelingsmiddel op de voorgrond te stellen van denken en handelen. Zij gaan in dit werk daarentegen uit van het *inzicht* in

het ziekteproces als basis voor het probleem de verloren gegane functies van het kauworgaan te herstellen.

Immers, pas wanneer een beeld verkregen is omtrent de omvang van de gestoorde functies en de reactiemogelijkheden van de betreffende weefsels mag met de behandeling worden begonnen, die moet leiden naar een gezonde basis voor de prothese.

Het doel van dit boek is dan ook aan te tonen welke waarde een uitvoerige anamnese en diagnose heeft, waarbij een functionele gebitsanalyse niet mag ontbreken. De lezer zal daarom ook een uitvoerige bespreking missen van de onderdelen van de partiële prothese, een beschrijving van de behandelingsmethoden en prothesematerialen.

Tevens wordt het begrip 'gnathologie' in dit werk vermeden. De auteurs zijn namelijk van mening dat er geen principiële verschil bestaat tussen de probleemstelling in de prothetische tandheelkunde in het algemeen en die der zgn. gnathologie in het bijzonder, waarmee volgens hen sommigen alleen maar een hoogwaardige behandeling bedoelen, waarbij vooral de relatie tussen onderkaak en schedel precies wordt bepaald, de maximale occlusie moet samenvallen met de centrale en hoektandgeleiding vaak wordt nagestreefd. Anderen weer denken bij 'gnathologie' aan de wetenschap die de gezamenlijke biologie van het kauwapparaat omvat of spreken van functionele van het gebit.

De prothese wordt in dit boek gezien als schakel in een rij van diverse therapeutische maatregelen, die hun indicatie uit de pathologie van het kauworgaan laten afleiden.

Bij het hoofdstuk over de pathologie wordt daarom, zeer systematisch en volledig, puntsgewijs en gemakkelijk lezend ingegaan op een aantal zaken die een ieder wel min of meer bekend voorkomen, maar waarvan het goed is dat ze volledig op een rijtje worden gezet en toegelicht.

Na dit hoofdstuk is het boek onderverdeeld in een hoofdstuk over de anamnese en diagnose en een aantal hoofdstukken over voorbereidende maatregelen en richtlijnen voor opbouw van de tandvervangning.

Het werk besluit met een nuttig compendium over de 'planning' en de bespreking van de behandeling aan de hand van een aantal, deels in kleur uitgevoerde, voorbeelden.

Daarbij ontbreken beschouwingen over de tijdsinvestering per behandelingsfase, alsmede een lijst met definities, niet.

Samenvattend kan worden gezegd, dat dit boek ook de Nederlandse practicus

kan worden aanbevolen. En wel vooral op grond van de opzet, waarbij niet een specifieke behandelingsmethode wordt voorgestaan, maar waarbij algemeen gelde principes worden besproken vooral *rondom* de partiële prothese zelf.

Daarbij worden begrippen als relatie, registratie, occlusie en articulatie, alsmede de wijze van afsteuning, de verankering en het inslijpen op een niet vermoeiende, maar wel uitputtende wijze behandeld, die elke praktiserende tandarts zal aanspreken.

Dit geldt ook voor de bespreking van een aantal praktische vragen, zoals: mag of moet men de intermaxillaire relatie veranderen? Zijn gebitselementen onderling te blokkeren en welke van deze blokken zijn geschikt voor afsteuning? Welke rol spelen de antagonisten bij het beschouwen van de belasting van de partiële prothese?

Al met al een goed overzichtelijk geheel, waarbij men zich zeer nadrukkelijk heeft gedistantieerd van het leggen van de nadruk op een methode, doch veel meer de filosofie van het waarom heeft willen brengen.

In dat licht bezien zijn een aantal omissies en niet besproken punten dan ook vergeeflijk. Met name het inslijpen is zeer stiefmoederlijk behandeld, waarbij men wezenlijk bezwaren kan inbrengen tegen de - veel te beknopt - besproken regels. Ook treft men in het ontwerp van de partiële prothese zaken aan, zoals bijvoorbeeld het ankerverloop, die sterk afwijken van de opvattingen ten onzent, doch zulks doet aan de waarde van het geheel weinig afbreuk.

C. A. W. Korenhof

A. Motsch: *Funktionsorientierte Einschleiftechnik für das natürliche Gebiss*. 195 pag., 114 afb. Carl Hanser Verlag, München, Wenen 1977. Prijs 54,— DM.

Bij het inzien van de inhoudsopgave zonk recensent aanvankelijk de moed in de schoenen: de veelheid van onderwerpen suggereert een naslagwerk van vele malen de huidige omvang. Bij nadere beschouwing blijkt het geheim in uiterste beknoptheid te schuilen. Het is dan ook geen boekje om in één ruk uit te lezen. In een vijftiental hoofdstukken komen allereerst de gebruikte nomenclatuur en de betekenis van functionele krachten met betrekking tot het inslijpen aan bod. Vervolgens noemt de schrijver 10 kenmerken van een harmonische occlusie en gaat hij in op de indicatie en het doel van het inslijpen. Dan komen diagnostiek en planning aan de beurt, gevolgd door inslijpmethoden en regels. Na de controle

en het markeren van occlusie en articulatie behandelt de auteur allereerst zeer uitvoerig het inslijpen in de 'centrale positie', en daarna het corrigeren bij laterale en protrusiebewegingen, het inslijpen in het geval van een kruisbeet en van een geabradeerde dentitie, en tenslotte de maatregelen die genomen moeten worden bij een parodontaal beschadigd gebit. Het boek bevat vele praktische wenken en geeft onder andere de grenzen van de inslijptherapie aan. Daarnaast doet de schrijver ook enkele voorkeursuitspraken onder andere ten aanzien van de 'long centric', die niet nader worden beargumenteerd. De literatuurlijst is zeer omvangrijk (± 250 items!), maar bestaat voor meer dan de helft uit materiaal van 10 of meer jaren geleden. Gezien het feit dat het behandelde onderwerp gecompliceerd is en het boek een ruime voorkennis veronderstelt, kost het aanvankelijk enige moeite zich in de materie in te werken.

L. J. Pluim

Rita A. Mason: *A guide to dental radiography*. Dental Practitioner Handbook No. 27. 136 pag., 132 afb. John Wright & Sons LTD, Bristol 1977. Prijs £ 5.00.

Dit prettig leesbare boekje is no. 27 uit de serie: Dental Practitioner Handbooks. In een 14-tal korte hoofdstukjes wordt vrijwel de gehele tandheelkundige röntgenologie besproken. De onderwerpen variëren van stralenbescherming, intra- en extra-orale opnametechnieken, het afwerken van films en panoramische opnamen.

De schrijfster zegt in haar voorwoord allereerst te hebben geprobeerd, de tandarts-algemeen-practicus goed toepasbare aanwijzingen te verstrekken. Daarin is ze geslaagd. Echter, in haar tweede doelstelling, de student de noodzakelijke basis-kennis in de tandheelkundige röntgenologie bij te brengen, schiet zij te kort: daarvoor is de verstrekte informatie te summier.

Kortom: een boekje voor de tandarts-algemeen-practicus die zich snel wil oriënteren op het terrein van dit vakgebied.

A. C. M. van de Poel

P. C. Makkes: *Responses of the living organism to dead and fixed dead enclosed tissue*. 105 pag. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam. Drukkerij Joko, Amsterdam 1977.

Sommige meningen en opvattingen over behandelingsmethoden in een bepaald vakgebied – en niet alleen in de tandheelkunde – waarvan niet duidelijk door langdurige klinische ervaring de onjuistheid is gebleken, houden soms hardnekkig jarenlang stand ondanks de wankele wetenschappelijke basis die er aan ten grondslag ligt. De resultaten van het onderzoek dat in dit proefschrift wordt beschreven weerleggen opvattingen die bijna driekwart eeuw in de tandheelkunde algemeen als juist werden aanvaard, en die het uitgangspunt zijn geweest van allerlei behandelingsmethoden.

De methode om necrotisch pulpaweefsel te 'detoxificeren' door middel van Formocresol, in 1905 door Buckley geïntroduceerd, was gebaseerd op de veronderstelling dat dit weefsel, in contact met vitaal (periapicaal) weefsel, daarin een chronische ontstekingsreactie veroorzaakt. Het onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam, dat onder meer dit proefschrift heeft opgeleverd, geeft sterke aanwijzingen dat necrotisch weefsel slechts een geringe reversibele ontstekingsreactie oproept. Dit bleek uit een studie waarbij necrotische weefselblokjes bij konijnen werden geïmplanteerd (zie Ned Tijdschr Tandheelkd 83:168, april 1976). Omdat deze experimentele opzet wel veel afwijkt van de werkelijke situatie, werd in het onderhavige onderzoek een proefopstelling gekozen die meer de omstandigheden simuleert, waaronder necrotisch pulpaweefsel met de periapex in contact staat.

Polyethyleen buisjes, met een diameter van 4 mm en 1½ cm lang, aan beide zijden afgesloten met (inlay) was en voorzien van vier kleine openingen in de zijwand, werden subcutaan bij ratten geïmplanteerd. Bij histologisch onderzoek werden geen ontstekingsreacties waargenomen en ook het weefselvocht, waarmee de buisjes na korte tijd gevuld bleken te zijn, had geen irriterende werking op de omliggende weefsels. Dit is in tegenpraak met de bevindingen van Ric-

kert en Dixon, die in 1931 ontstekingsreacties vonden bij in proefdieren geïmplanteerde metalen buisjes, hetgeen aanleiding gaf tot het ontstaan van de zgn 'hollow tube'-theorie.

Bij verdere proefseries werden de buisjes gevuld met dood (isoloog of homolog) spierweefsel, al dan niet gefixeerd met formaldehyde of glutaaraldehyde. Niet behandeld necrotisch weefsel veroorzaakte slechts een kort durende ontstekingsreactie, gefixeerd weefsel een veel heftiger reactie die de neiging had chronisch te worden. Door fixatie blijkt dus in deze experimentele opzet het tegenovergestelde te worden bereikt van wat er in de praktijk mee wordt beoogd.

Aangezien niet-gefixeerd necrotisch weefsel in geen enkel geval een chronische ontsteking veroorzaakte, wordt geconcludeerd dat een chronische apicale parodontitis niet wordt veroorzaakt door necrotisch pulpaweefsel als zodanig, maar door micro-organismen waarmee het is gecontamineerd. Desinfectie van resten necrotisch pulpaweefsel met chemotherapeutica die tevens weefselfixerende eigenschappen bezitten schakelt weliswaar de infectiecomponent uit, maar de gedesinfecteerde en gefixeerde pulparesten zouden daardoor zo schadelijk worden dat zij een chronische ontstekingsreactie tot gevolg hebben.

Steun voor deze hypothese werd gevonden bij de bestudering van een aspect van de weefselreactie, waaraan tot nu toe nooit aandacht was besteed: de immunreactie. Gefixeerd dood weefsel bleek bij histologisch onderzoek antigene eigenschappen te bezitten, die na verloop van tijd aanleiding gaven tot een chronische ontstekingsreactie. Nader onderzoek zal definitief antwoord moeten geven op de vraag of desinfectie van geïnficeerde necrotische pulparesten zonder fixatie wenselijk en mogelijk is; of formaldehyde dan wel glutaaraldehyde de voorkeur verdient is dan niet meer relevant.

Het proefschrift is samengesteld uit een aantal publikaties waarvan de eerste is geplaatst in de augustus-aflevering 1977 van het Amerikaanse tijdschrift *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*. Samenvattingen zullen in de rubriek *Excerpta odontologica* van dit tijdschrift worden opgenomen.

A.C. Lamers